

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 5ης Ιουλίου 2016 *

«Προδικαστική παραπομπή — Άρθρο 267 ΣΛΕΕ — Άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου — Περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως — Εθνικός κανόνας ο οποίος προβλέπει την εξαίρεση των δικαστών που απαρτίζουν το εθνικό δικαστήριο, λόγω του ότι διατύπωσαν προσωρινή κρίση στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, διαπιστώνοντας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο — Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, και άρθρο 48, παράγραφος 1»

Στην υπόθεση C-614/14,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Sofiyski gradski sad (πρωτοδικείο Σόφιας, Βουλγαρία) με απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2014, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 31 Δεκεμβρίου 2014, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατά

Atanas Ognyanov

παρισταμένης της:

Sofiyska gradska prokuratura,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, A. Tizzano, αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J. L. da Cruz Vilaça, A. Arabadjiev, C. Toader και F. Biltgen, προέδρους τμήματος, J.-C. Bonichot, M. Safjan, M. Berger (εισηγήτρια), E. Jarašiūnas, C. G. Fernlund, C. Vajda και S. Rodin, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: M. Aleksejev, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 12ης Ιανουαρίου 2016,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Bulterman, C. Schillemans και M. Gijzen,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους W. Bogensberger, R. Troosters και V. Soloveytchik,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 23ης Φεβρουαρίου 2016,

* Γλώσσα διαδικασίας: η βουλγαρική.

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, καθώς και του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 48, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας αφορώσας την αναγνώριση αποφάσεως εκδοθείσας επί ποινικής υποθέσεως και την εκτέλεση, στη Βουλγαρία, στερητικής της ελευθερίας ποινής επιβληθείσας από δανικό δικαστήριο κατά του Atanas Ognyanov.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Κατά το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως»:

«Πλην του κειμένου των υποβαλλομένων στο Δικαστήριο προδικαστικών ερωτημάτων, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιλαμβάνει:

- α) συνοπτική έκθεση του αντικειμένου της διαφοράς, καθώς και των σχετικών διαπιστωθέντων από το αιτούν δικαστήριο πραγματικών περιστατικών ή, τουλάχιστον, έκθεση των πραγματικών στοιχείων στα οποία στηρίζονται τα ερωτήματα·
- β) το περιεχόμενο των δυνητικά εφαρμοστέων εν προκειμένω εθνικών διατάξεων και, ενδεχομένως, τη σχετική εθνική νομολογία·
- γ) έκθεση των λόγων που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει ερωτήματα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και της κατά τη γνώμη του σχέσεως μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας.»

Το βουλγαρικό δίκαιο

- 4 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, κατά το άρθρο 29 του βουλγαρικού Nakazatelno-protsesualen kodeks (κώδικα ποινικής δικονομίας, στο εξής: NPK), δεν μπορεί να μετάσχει στον δικαστικό σχηματισμό δικαστής ο οποίος, μεταξύ άλλων, μπορεί να θεωρηθεί μεροληπτικός. Κατά τη νομολογία του Varhoven kasatsionen sad (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Βουλγαρία), η εκ μέρους του δικαστή διατύπωση προσωρινής κρίσεως επί της ουσίας μιας υποθέσεως πριν εκδώσει απόφαση που περατώνει τη δίκη συνιστά ειδική περίπτωση μεροληψίας.
- 5 Σε περίπτωση μεροληψίας, οι δικαστές του δικαστικού σχηματισμού υποχρεούνται να αυτοεξαιρεθούν, πράγμα το οποίο σημαίνει, πρώτον, ότι παύουν να εξετάζουν την εν λόγω υπόθεση, δεύτερον, ότι η υπόθεση αυτή ανατίθεται σε άλλους δικαστές του οικείου δικαστηρίου και, τρίτον, ότι ο ορισθείς στη συνέχεια δικαστικός σχηματισμός επανεξετάζει την υπόθεση από την αρχή.

- 6 Αν ο δικαστής παραλείψει να αυτοεξαιρεθεί, συνεχίσει να εξετάζει την υπόθεση και εκδώσει απόφαση που περατώνει τη δίκη, η απόφαση αυτή θα πάσχει λόγω του ότι εκδόθηκε κατά «παράβαση ουσιώδους τύπου». Ο ανώτερος βαθμός δικαιοδοσίας θα εξαφανίσει την απόφαση αυτή και η υπόθεση θα ανατεθεί σε άλλο δικαστή προς εκ νέου εξέταση.
- 7 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η βουλγαρική νομολογία ερμηνεύει το κριτήριο της «μεροληψίας» κατά τρόπο ιδιαίτερος αυστηρό. Συναφώς, επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι ο έλεγχος του κριτηρίου αυτού διενεργείται αυτεπαγγέλτως και ότι ακόμη και η πλέον ασήμαντη αναφορά στα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως ή στον νομικό χαρακτηρισμό τους καταλήγει αυτομάτως σε λόγο εξαιρέσεως του δικαστή.
- 8 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει επίσης ότι η εκ μέρους του δικαστή διατύπωση προσωρινής κρίσεως συνεπάγεται όχι μόνον την εξαίρεσή του και/ή την εξαφάνιση της αποφάσεως του που περατώνει τη δίκη, αλλά και την κίνηση διαδικασίας εις βάρος του λόγω πειθαρχικής παραβάσεως. Πράγματι, κατά τα σημεία 2.3 και 7.4 του Kodeks za etichno povedenie (εθνικού κώδικα δεοντολογίας), απαγορεύεται στον δικαστή να προβαίνει σε δημόσιες δηλώσεις αφορώσες την έκβαση υποθέσεως της οποίας η εξέταση του έχει ανατεθεί ή να διατυπώνει προσωρινή κρίση. Επιπλέον, το σημείο 7.3 του κώδικα αυτού προβλέπει ότι ο δικαστής μπορεί να εκφρασθεί επί νομικών ζητημάτων αρχής, χωρίς ωστόσο να αναφερθεί στα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά και στον νομικό χαρακτηρισμό τους.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 9 Με απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2012, ο Α. Ognyanov, βουλγαρικής ιθαγενείας, καταδικάσθηκε σε συνολική ποινή καθείρξεως δεκαπέντε ετών για φόνο και διακεκριμένη κλοπή από το Retten i Glostrup (πρωτοδικείο Glostrup, Δανία). Αφού εξέτισε μέρος της στερητικής της ελευθερίας ποινής του στη Δανία, ο Α. Ognyanov παραδόθηκε στις βουλγαρικές αρχές την 1η Οκτωβρίου 2013, προκειμένου να εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής του στη Βουλγαρία.
- 10 Με αίτηση προδικαστικής αποφάσεως της 25ης Νοεμβρίου 2014, υποβληθείσα στην υπόθεση C-554/14, Ognyanov, η οποία στη συνέχεια υποβλήθηκε εκ νέου και συμπληρώθηκε με δύο αιτήσεις της 15ης Δεκεμβρίου 2014, το Sofiyski gradski sad (πρωτοδικείο Σόφιας, Βουλγαρία) υπέβαλε στο Δικαστήριο διάφορα ερωτήματα αφορώντα την ερμηνεία της αποφάσεως-πλαίσιου 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για τον σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24).
- 11 Μετά την υποβολή των εν λόγω προδικαστικών ερωτημάτων στην υπόθεση C-554/14, Ognyanov, η Sofiyska gradska prokuratura (εισαγγελική αρχή της Σόφιας, Βουλγαρία), η οποία είναι διάδικος στην υπόθεση της κύριας δίκης, ζήτησε, μεταξύ άλλων, την εξαίρεση των μελών του δικαστικού σχηματισμού του Sofiyski gradski sad (πρωτοδικείου Σόφιας) στον οποίο είχε ανατεθεί η εξέταση της υποθέσεως αυτής, με την αιτιολογία ότι, εκθέτοντας, στις σκέψεις 2 έως 4 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της εν λόγω υποθέσεως, το δικαστήριο αυτό διατύπωσε προσωρινή κρίση επί πραγματικών και νομικών ζητημάτων πριν από τη διάσκεψη επί της εν λόγω υποθέσεως.
- 12 Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, εθνικού κανόνα, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, ο οποίος υποχρεώνει τους δικαστές του σχηματισμού ενός βουλγαρικού δικαστηρίου να αυτοεξαιρεθούν, εφόσον διατύπωσαν, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο, προσωρινή κρίση, εκθέτοντας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης.

- 13 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sofiyski gradski sad (πρωτοδικείο Σόφιας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συντρέχει παράβαση του δικαιού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 267, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη [...] ή άλλες εφαρμοστέες διατάξεις) όταν το αιτούν εθνικό δικαστήριο συνεχίζει τη διαδικασία μετά την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εκδίδει απόφαση επί της ουσίας της υποθέσεως, χωρίς εξαίρεση των δικαστών που το απαρτίζουν; Ο λόγος της εξαίρεσεως αφορά το γεγονός ότι το δικαστήριο διατύπωσε στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προσωρινή κρίση επί της ουσίας της υποθέσεως (εκλαμβάνοντας συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά ως διαπιστωθέντα και συγκεκριμένη διάταξη ως εφαρμοστέα).

Το προδικαστικό ερώτημα εκκινεί από την παραδοχή ότι κατά τη διαπίστωση, για τον σκοπό της υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, των πραγματικών περιστατικών και του εφαρμοστέου δικαίου τηρήθηκαν όλες οι δικονομικές διατάξεις περί της προστασίας του δικαιώματος των διαδίκων προς προσκόμιση αποδεικτικών μέσων και αγόρευση στο δικαστήριο.

- 2) Σε περίπτωση που στο πρώτο ερώτημα δοθεί η απάντηση ότι η συνέχιση της διαδικασίας είναι σύννομη, ερωτάται αν συντρέχει παράβαση του δικαιού της Ένωσης αν:
- α) το δικαστήριο αναπαράγει στην οριστική του απόφαση όλα όσα διαπίστωσε στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, χωρίς καμία αλλαγή, αρνούμενο να διεξαγάγει νέες αποδείξεις και να ακούσει τους διαδίκους επί των ανωτέρω διαπιστώσεων επί πραγματικών και νομικών ζητημάτων· κατ' ουσίαν, το δικαστήριο στην περίπτωση αυτή διεξάγει αποδείξεις και ακούει τους διαδίκους μόνον ως προς ζητήματα τα οποία δεν κρίνονται διαπιστωθέντα στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως·
 - β) το δικαστήριο διεξάγει αποδείξεις και ακούει τους διαδίκους ως προς όλα τα ζητήματα, περιλαμβανομένων εκείνων επί των οποίων έχει ήδη αποφανθεί στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, και στην οριστική του απόφαση διατυπώνει την τελική του κρίση βασιζόμενο σε όλες τις διεξαχθείσες αποδείξεις και κατόπιν διερευνήσεως όλων των ισχυρισμών των διαδίκων, ανεξαρτήτως του αν οι αποδείξεις διεξήχθησαν προ της υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως ή μετά την έκδοση αποφάσεως επ' αυτής και ανεξαρτήτως του αν οι ισχυρισμοί προβλήθηκαν πριν ή μετά τα ανωτέρω.
- 3) Σε περίπτωση που στο πρώτο ερώτημα δοθεί η απάντηση ότι η συνέχιση της διαδικασίας συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης, ερωτάται αν συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης τυχόν απόφαση του δικαστηρίου να μη συνεχίσει την κύρια διαδικασία αλλά να εξαιρεθούν τα μέλη που το απαρτίζουν, καθόσον η συνέχιση της διαδικασίας θα αντέβαινε στο εθνικό δίκαιο, το οποίο προβλέπει υψηλότερο βαθμό προστασίας των συμφερόντων των διαδίκων και της δικαιοσύνης· ειδικότερα, αν η εξαίρεση θεμελιώνεται στο γεγονός ότι:
- α) το δικαστήριο διατύπωσε προσωρινή κρίση στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, ήτοι πριν από την έκδοση της οριστικής του αποφάσεως, κάτι που επιτρέπεται κατά το ενωσιακό, όχι όμως κατά το εθνικό δίκαιο·
 - β) σε αντίθετη περίπτωση, το δικαστήριο θα σχημάτιζε την οριστική κρίση του όχι σε μία, αλλά σε δύο νομικές πράξεις (αν υποτεθεί ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν αποτελεί προσωρινή, αλλά οριστική κρίση), κάτι που επιτρέπεται κατά το ενωσιακό, όχι όμως και κατά το εθνικό δίκαιο.»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 14 Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν τα άρθρα 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 48, παράγραφος 1, του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνικό κανόνα ο οποίος ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τους δικαστές που απαρτίζουν το αιτούν δικαστήριο να αυτοεξαίρεθούν στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους, για τον λόγο ότι εξέθεσαν, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως αυτής.
- 15 Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται ότι η διαδικασία της προδικαστικής παραπομπής, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του δικαιοδοτικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος, καθιερώνοντας τον διάλογο σε επίπεδο δικαιοδοτικών οργάνων μεταξύ του Δικαστηρίου και των δικαστηρίων των κρατών μελών, αποσκοπεί στη διασφάλιση της ενότητας της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, καθιστώντας κατά τον τρόπο αυτό δυνατή τη διασφάλιση της συνοχής του, της πλήρους αποτελεσματικότητάς του και της αυτονομίας του καθώς και, εν τέλει, του ιδιάζοντος χαρακτήρα του δικαίου που θεσπίζουν οι Συνθήκες (βλ. γνωμοδότηση 2/13, της 18ης Δεκεμβρίου 2014, EU:C:2014:2454, σκέψη 176 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 16 Κατά πάγια νομολογία, η διαδικασία του άρθρου 267 ΣΛΕΕ αποτελεί μέσο συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, στο πλαίσιο της οποίας το Δικαστήριο τους παρέχει τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς επί της οποίας καλούνται να αποφανθούν (βλ. διατάξεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Abdallah, C-144/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:565, σκέψη 9 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, της 19ης Μαρτίου 2015, Andre, C-23/15, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:194, σκέψη 4 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, Caroda Import-Export, C-354/14, EU:C:2015:658, σκέψη 23).
- 17 Κατά επίσης πάγια νομολογία, με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ παρέχεται στα εθνικά δικαστήρια ευρύτατη δυνατότητα υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, σε περίπτωση κατά την οποία εκτιμούν ότι στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους ανακύπτουν ζητήματα ερμηνείας ή κύρους διατάξεων του δικαίου της Ένωσης η απάντηση στα οποία είναι απαραίτητη για την επίλυση της διαφοράς της οποίας έχουν επιληφθεί τα δικαστήρια αυτά. Τα εθνικά δικαστήρια είναι εξάλλου ελεύθερα να ασκούν τη δυνατότητα αυτή σε όποιο στάδιο της διαδικασίας κρίνουν ενδεδειγμένο (βλ. αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2010, Elchinov, C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 26 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, A, C-112/13, EU:C:2014:2195, σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Πράγματι, η επιλογή του καταλληλότερου χρόνου για την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων (βλ. αποφάσεις της 15ης Μαρτίου 2012, Sibilio, C-157/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:148, σκέψη 31 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 7ης Απριλίου 2016, Degano Trasporti, C-546/14, EU:C:2016:206, σκέψη 16).
- 18 Η ανάγκη χρήσιμης για το εθνικό δικαστήριο ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει τον εκ μέρους του δικαστηρίου αυτού προσδιορισμό του πραγματικού και του κανονιστικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσονται τα ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, τη διευκρίνιση των πραγματικών περιστάσεων στις οποίες στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά (βλ., διατάξεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Abdallah, C-144/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:565, σκέψη 10 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, της 19ης Μαρτίου 2015, Andre, C-23/15, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:194, σκέψη 5 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και απόφαση της 10ης Μαρτίου 2016, Safe Interenvíos, C-235/14, EU:C:2016:154, σκέψη 114).

- 19 Οι απαιτήσεις αυτές που αφορούν το περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως προβλέπονται ρητώς στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο οφείλει να γνωρίζει και να τηρεί σχολαστικώς το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο της συνεργασίας που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ (βλ. διάταξη της 3ης Ιουλίου 2014, *Talasca*, C-19/14, EU:C:2014:2049, σκέψη 21).
- 20 Εξάλλου, δεν αμφισβητείται ότι οι πληροφορίες οι οποίες περιλαμβάνονται στις αποφάσεις περί παραπομπής έχουν ως σκοπό να παρέχουν τη δυνατότητα όχι μόνο στο Δικαστήριο να δίνει λυσιτελείς απαντήσεις, αλλά και στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη να υποβάλλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ότι έργο του Δικαστηρίου είναι να μεριμνά για τη διασφάλιση της δυνατότητας αυτής, λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά το ως άνω άρθρο, μόνον οι αποφάσεις περί παραπομπής κοινοποιούνται στα ενδιαφερόμενα μέρη (βλ. διάταξη της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, *Abdallah*, C-144/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:565, σκέψη 11 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και απόφαση της 10ης Μαρτίου 2016, *Safe Interenvis*, C-235/14, EU:C:2016:154, σκέψη 116).
- 21 Τέλος, η μη παράθεση του σχετικού πραγματικού και νομικού πλαισίου είναι δυνατό να αποτελεί λόγο προδήλου απαραδέκτου της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως (βλ., υπό την έννοια αυτή, διατάξεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, *Abdallah*, C-144/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:565, σκέψη 12, της 4ης Ιουλίου 2012, *Abdel*, C-75/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:412, σκέψεις 6 και 7, της 19ης Μαρτίου 2014, *Grimal*, C-550/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:177, σκέψη 19, καθώς και της 19ης Μαρτίου 2015, *Andre*, C-23/15, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:194, σκέψεις 8 και 9).
- 22 Συνεπώς, εκθέτοντας, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το νομικό και πραγματικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, ένα αιτούν δικαστήριο, όπως το *Sofiyski gradski sad* (πρωτοδικείο Σόφιας), συμμορφώνεται απλώς προς τις επιταγές των άρθρων 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας.
- 23 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι ένα αιτούν δικαστήριο, όπως αυτό το οποίο αφορά η υπόθεση της κύριας δίκης, εκθέτει, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το κρίσιμο πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης ανταποκρίνεται στην επιταγή περί συνεργασίας η οποία είναι εγγενής στον μηχανισμό της προδικαστικής παραπομπής και δεν είναι δυνατό να προσβάλλει, αυτό και μόνο, το δικαίωμα προσβάσεως σε αμερόληπτο δικαστήριο, το οποίο θεσπίζεται με το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, ούτε το δικαίωμα στο τεκμήριο αθωότητας το οποίο διασφαλίζεται με το άρθρο 48, παράγραφος 1, του Χάρτη αυτού.
- 24 Εν προκειμένω, από την εφαρμογή του άρθρου 29 του ΝΡΚ, όπως ερμηνεύεται από το *Varhoven kasatsionen sad* (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), σε συνδυασμό με τα σημεία 2.3, 7.3 και 7.4 του κώδικα δεοντολογίας προκύπτει ότι η παράθεση από Βούλγαρο δικαστή, σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, του πραγματικού και νομικού πλαισίου της υποθέσεως της κύριας δίκης θεωρείται ως διατύπωση προσωρινής κρίσεως από τον δικαστή αυτόν, η οποία συνεπάγεται όχι μόνον την εξαίρεσή του και την εξαφάνιση της αποφάσεώς του η οποία περατώνει τη δίκη, αλλά και την κίνηση εις βάρος του διαδικασίας λόγω πειθαρχικής παραβάσεως.
- 25 Επομένως, εθνικός κανόνας όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη ενδέχεται, μεταξύ άλλων, να έχει ως συνέπεια ότι ένας εθνικός δικαστής θα προτιμήσει να μην υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, προκειμένου να αποφύγει είτε την εξαίρεσή του και την εις βάρος του επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων είτε την υποβολή απαραδέκτων αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως. Συνεπώς, ένας τέτοιος κανόνας θίγει τα προνόμια τα οποία αναγνωρίζει στα εθνικά δικαστήρια το άρθρο 267 ΣΛΕΕ και, κατά συνέπεια, την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων βάσει του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής.
- 26 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 48, παράγραφος 1, του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε

εθνικό κανόνα ο οποίος ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τους δικαστές που απαρτίζουν το αιτούν δικαστήριο να αυτοεξαιρεθούν στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους, για τον λόγο ότι εξέθεσαν, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως αυτής.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 27 Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου μη τροποποίηση, μετά την προδικαστικώς εκδοθείσα απόφαση, των πραγματικών και νομικών διαπιστώσεων στις οποίες προέβη στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως ή, αντιθέτως, στην εκ μέρους του εν λόγω δικαστηρίου, μετά την έκδοση της αποφάσεως αυτής, εκ νέου ακρόαση των διαδίκων και διεξαγωγή νέων αποδείξεων, οι οποίες θα μπορούσαν να καταλήξουν στην τροποποίηση των διαπιστώσεων αυτών.
- 28 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 267 ΣΛΕΕ επιβάλλει στο εθνικό δικαστήριο να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα της εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 5ης Απριλίου 2016, PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, σκέψεις 38 έως 40 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 29 Αντιθέτως, ούτε το άρθρο αυτό ούτε καμία άλλη διάταξη του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο να τροποποιήσει, μετά την προδικαστικώς εκδοθείσα απόφαση, τις πραγματικές και νομικές διαπιστώσεις στις οποίες προέβη στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως. Ωσαύτως, καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν απαγορεύει στο δικαστήριο αυτό να τροποποιήσει, μετά την έκδοση της αποφάσεως αυτής, την εκτίμησή του ως προς το σχετικό πραγματικό και νομικό πλαίσιο.
- 30 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων, στο δεύτερο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει ούτε απαγορεύει την εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου, μετά την προδικαστικώς εκδοθείσα απόφαση, εκ νέου ακρόαση των διαδίκων και διεξαγωγή νέων αποδείξεων, οι οποίες θα μπορούσαν να καταλήξουν στην τροποποίηση των πραγματικών και νομικών διαπιστώσεων στις οποίες το δικαστήριο αυτό προέβη στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, υπό την προϋπόθεση ότι το δικαστήριο αυτό διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα της εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 31 Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει την εφαρμογή εθνικού κανόνα, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, ο οποίος κρίνεται αντίθετος προς το δίκαιο της Ένωσης, με την αιτιολογία ότι ο κανόνας αυτός διασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των διαδίκων.
- 32 Συναφώς, επισημαίνεται εξ αρχής ότι η προκείμενη στην οποία στηρίζεται το ερώτημα αυτό, δηλαδή ότι ο επίμαχος στην κύρια δίκη εθνικός κανόνας διασφαλίζει στον διοικούμενο αυξημένη προστασία του δικαιώματός του προσβάσεως σε αμερόληπτο δικαστήριο, κατά την έννοια του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Πράγματι, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως, αυτό και μόνο το γεγονός ότι ένα εθνικό δικαστήριο εκθέτει, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, σύμφωνα με τις επιταγές που απορρέουν από τα άρθρα 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης δεν προσβάλλει το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα. Κατά συνέπεια, η υποχρέωση αυτοεξαιρέσεως την

οποία ο εν λόγω κανόνας επιβάλλει στους δικαστές οι οποίοι απαρτίζουν το αιτούν δικαστήριο που εξέθεσε τα ανωτέρω στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συντελεί στη διασφάλιση της προστασίας του εν λόγω δικαιώματος.

- 33 Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου δεσμεύει, όσον αφορά την ερμηνεία ή το κύρος των επίμαχων πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, το εθνικό δικαστήριο κατά την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης (βλ. αποφάσεις της 20ής Οκτωβρίου 2011, *Interedil*, C-396/09, EU:C:2011:671, σκέψη 36 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 5ης Απριλίου 2016, *PFE*, C-689/13, EU:C:2016:199, σκέψη 38).
- 34 Επιπλέον, υπογραμμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, το εθνικό δικαστήριο στο οποίο έχει ανατεθεί, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, η εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης οφείλει να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των διατάξεων αυτών, αποφασίζοντας αυτεπαγγέλτως να μην εφαρμόσει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερη, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξάλειψή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε μέσω οποιασδήποτε άλλης συνταγματικώς προβλεπόμενης διαδικασίας (βλ. αποφάσεις της 20ής Οκτωβρίου 2011, *Interedil*, C-396/09, EU:C:2011:671, σκέψη 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, της 4ης Ιουνίου 2015, *Kernkraftwerke Lippe-Ems*, C-5/14, EU:C:2015:354, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 5ης Απριλίου 2016, *PFE*, C-689/13, EU:C:2016:199, σκέψη 40 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 35 Τέλος, επιβάλλεται να προστεθεί ότι η επιταγή περί διασφάλισης της πλήρους αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης περιλαμβάνει την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, αν παρίσταται ανάγκη, την πάγια νομολογία τους σε περίπτωση που αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 19ης Απριλίου 2016, *DI*, C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψη 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 36 Συνεπώς, εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο έχει την υποχρέωση να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, αποφασίζοντας αυτεπαγγέλτως να μην εφαρμόσει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, το άρθρο 29 του ΝΡΚ όπως έχει ερμηνευθεί από το *Varhoven kasatsionen sad* (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), δεδομένου ότι η ερμηνεία αυτή δεν συμβιβάζεται προς το δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 19ης Απριλίου 2016, *DI*, C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψη 34).
- 37 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τρίτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου εφαρμογή εθνικού κανόνα, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, ο οποίος κρίνεται αντίθετος προς το δίκαιο της Ένωσης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 38 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Τα άρθρα 267 ΣΛΕΕ και 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 48, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν την έννοια ότι

αντιτίθενται σε εθνικό κανόνα ο οποίος ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τους δικαστές που απαρτίζουν το αιτούν δικαστήριο να αυτοεξαιρεθούν στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν τους, για τον λόγο ότι εξέθεσαν, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως αυτής.

- 2) Το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως δε το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει ούτε απαγορεύει την εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου, μετά την προδικαστικώς εκδοθείσα απόφαση, εκ νέου ακρόαση των διαδίκων και διεξαγωγή νέων αποδείξεων, οι οποίες θα μπορούσαν να καταλήξουν στην τροποποίηση των πραγματικών και νομικών διαπιστώσεων στις οποίες το δικαστήριο αυτό προέβη στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, υπό την προϋπόθεση ότι το δικαστήριο αυτό διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα της εκ μέρους του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.
- 3) Το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην εκ μέρους εθνικού δικαστηρίου εφαρμογή εθνικού κανόνα, όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη, ο οποίος κρίνεται αντίθετος προς το δίκαιο της Ένωσης.

(υπογραφές)